

Kas Don Carlo või Filippo II?

Verdi uuslavastus Estonias

Giuseppe Verdi nimi on pooleteise sajandi vältel kujunenud romantilise ooperi sümboliks. 10. novembril jõudis taas Estonias lavale tema üks armastatumaid töid "Don Carlo". Ooper esietendus 1867. aastal Pariisi Grand Operas prantsuskeelsena. Milano La Scalas mängiti seda alles 17 aastat hiljem, jaanuaris 1884, kui ooper oli tõlgitud itaalia keelde. Samuti kärbiti Pariisi viievaatuseline versioon (balletistseeniga III vaatuses nagu tollal Pariisis tavaks) neljaks vaatuseks. "Don Carlot" kohtab väga tihti teatriafiisidel igal pool maailmas, praegu näiteks Pariisi Rahvusoperis, Viini Riigiooperis, Helsingis, Stockholmis ja Münchenis, kui piirduda mõne paiga nimetamisega. Eestis võidakse mäletada Estonia 1940., 1971. ja 1994. aasta lavastust.

Elp on loomulikult Jürnaga võrreldes kammitses, kuid selle korvab täpne mõttetöö.

XIX sajandi keskpaiku, kuhu jääb ka "Don Carlo" loomisaeg, tulid jõuliselt moodi varasemast erinevad muusikalised ja esteetiliselt tõekspidamised: dramaatilisus ja võimsus, suured orkestrikoosseisud ning teatrisaalid, samuti kõlajõulisemad pillid. Muutused ei läinud mööda ka laulukunstist: "täiel rinnal" lauldud kõrged noodid, draamast tingitult vajadusel ebavokaalne laulmine. (Kaks aastakümnet varem kirjutatud "Macbethi" proovide ajal kurtnud Verdi teatri direktorile, et kuulus Tadolini, kellele oli usaldatud nimirool, laulab "liialt kvaliteetselt". (Tadolini nimelt polnud inetu ega laulnud õõnsa, lämmatunud ning toore häälega, nagu tahtnuks Verdi.) Laulmisel tõusis esikohale enim emotsionaalne läbielamine kui varasemast pärit ekshibitsionistlik virtuoossuse tulevärk. Pigem pidi etendus pakkuma igaühele võimetekohast tunnetel põhinevat kaasa- elamist kui õpetatud reeglite filigraanse järgimise nautimist. Etteheidetele, et tema ooperite libretod on (tihti) banaalsed, vastanud Verdi. et need omatigi "töötavad hästi" – tema kirjutab massidele ja nii, et see valmistaks neile rõõmu. Verdi polevat uuri-

enda sümpaatia kuulub Madalmaale, kuna samas seisus, austerlaste anneksiooni all, on tema enda kodumaa Itaalia).

■ Eheda verdiliku vaimu kandja Estonia etenduses on **Mati Palm** Filippina. Ta on suutnud harmoonilisse tasakaalu viia lavakuju dramaatilise väljenduse, kandva vokaali ja tekstiselguse, näiteks vananeva, vastuoludest vaevatud monarhi tragöödiat väljendavas sisemonoloogilises IV vaatuse arias "Ella giammai m'amò", mida esietendusel hindas ka publik kestva aplausiga. Palm on sama rolli teinud kahes varasemaski Estonia lavastuses. Õnnestumises on kindlasti osa "süüd" ka selles, et Mati Palm oskab hästi itaalia keelt (milles toimus etendus). Isegi siis, kui publik etenduse keelt valdavalt ei mõista, on laulja korralik diktsioon väga oluline. Viimistletud foneetika kannab endas emotsionaalset informatsiooni, mis aitab toimuvat vahendada ka keele suhtes ignorantsel kuulajale. Palmi vokaal on särav ja kandev ka pianos ega tundu liigselt tumendatuna nagu mõnikord ooperibassidel kombeks. Mõni veidi detoneeriv löik ning rütmiloks on

olulisele sündmusele, tuleb meelde veel III vaatuse stseen Filippina kabinetis. Kuninganna ei lähe väliselt üldse korda, et tema arusaamatul kombel kadunud ehtelaegas, milles on Don Carlo portree ja mille avastamine reedaks nende salajased suhted, on Filippina valduses. Või Don Carlo vahistamine II vaatuses. See, et kuningas käsib relvituks teha troonipärija, omaenda poja, peaks õukonda vapustama ning tekitama vähemalt hetkeks peataoleku. Võibolla põhjustas mõne arusaamatuse lava kohale projitseeritud tekstitõlge, juhul kui see polnud laval toimuvaga päris sünkroonne (korraks tekkis selline kahtlus). Siiski arvan, et lavastaja väike abi suutnuks taolistel puhkudel pinget paremini säilitada. Ebamäärasest näitlemisest parem on muusikale keskenduda ja otse saali laulda, näiteks Don Carlo, Rodrigo ja Eboli stseeni pärast Eboli "looriaariat" nii tehtigi.

Vello Jürna loodud Don Carlo kujus on vastuolusid. Jürna on võluv ning tal on loomulikku sarmi. Siiski võib tulemus kannatada, kui muusikaline mõte on hüplev või väljendatav seisund ebamäärane. Stiili juurde kuuluvad lisanuuksed, ohked ja portamen-

vab täpne mõttetöö; tugev oli näiteks Rodrigo surmastseen sõber Don Carlo käte vahel. Ka Elbi hääli kõlab täpselt ja säravalt. Tema vokaalidel on siiski suhteliselt tume kaetud kõla, võib arvata, et see on laulukoolilise sihilik taotlus. Riina Airene suudab laval emotsionaalselt "lahti" olla, kaotamata seejuures muusikalist täpsust (näiteks viienda pildi lõpp Elisabettaga).

Ooperis on mitmed pompoossed ja mõjuvad kooristseenid, näiteks ketserite hukkamispidu IV pildis. Koori kõlavuse, hääle tasakaalu ja fraseerimisega võib üldiselt rahulgi olla (koormeister **Elmo Tiisvald**), siiski on veel pikk maa sinnani, kus suhteliselt inertse rahvamassina mõjuvate inimeste asemel oleksid erksad, oma suhtumist täpselt, koordineeritult ja aktiivselt väljendavad tege- lased. Ka koorilauljad peaksid suutma omal initsiatiivil täpselt muusikas laulma hakata, muusikalisi mõtteid eredaks kujundada ja fraase punktuaalselt koos lõpetada. Olgugi, et see ooperilaval võib halva akustilise tagasisideme, ebapiisava kontakti tõttu nii dirigendiga kui omavahel üsna raske olla, olen sääraseid ideaalile lähenevaid Verdi ooperi-

järgimise nautimist. Etteheidetele, et tema ooperite libreto on (tihti) banaalsed, vastanud Verdi. et need ometigi "töötavad hästi" – tema kirjutab massidele ja nii, et see valmistaks neile rõõmu. Verdi polevat uurinud ka kunagi ühegi kolleegi partituuri. Tema arvates piisanud talle uuema muusikaga kursisolekuks, kui ta teatrist läbi astudes seda vahetevahel juhuslikult kuuleb. Emotsionaalse kire, südamlikkuse ja teatud mõttes "laheduse", mis lõunaeurooplastele omane, on Verdi oma heliloomingus ka saavutanud, hoolimata ooperite sageli ülitraagilisest faabulast. Verdi muusika suunab need otse kuulaja hinge.

■ "Don Carlo" libreto (Josephe Méry ja Camille du Locle), mis põhineb Schilleri samanimelisel draamal, kuulub ainekult ja teostusel pigem tugevate kirjanduslike aluste hulka. Põhinemine ajaloolistel seikadel umbes aastast 1560, nagu seisab partituuris, lisab teosele kaalu. Siiski, hoolimata ooperi tiitlist, võiks sisuliseks peategelaseks pidada hoopis Hispaania kuningat Filippo II-st. Suur maine võim ei ole paraku inimliku armastuse ja meelerahu garantiiks. Just kuningas Filippo valikud ja vastutuskoorem on teose teiste tegelastega võrreldes kõige raskemad kanda. Abiellumine Prantsuse kuninga Henry II tütre Elisabettaga lõpetab küll sõjad Prantsusmaaga, ent jätab kuninga ilma abikaasa armastusest, kuna too armastab oma kunagist kihlatut, Filippo poega Don Carlot. Kuningas ei saa lubada endale ka sõprust markii di Posaga, kuna too toetab Hispaania alluvuses oleva Flandria vabadusvõitlust ja vabameelset ideoloogiat. Lisaks suurriigi nõrgendamisele tähendaks poolehoid flandrialastele ka vastuhakku valitsevale katoliiklikule maailmavaatele, mille apologet on Suurinkvisiitor. Jumalikule, mitte inimlikule ühendusele tuginevana on viimane kaugelt võimsam isik kui kuningas ise, seda hoolimata oma raugaeast ja pimedatest silmadest. Ilma Filippo talle enesele ja ka ümbritsevatele kannatusi toova "reaalpoliitikat" laguneks aga kõik. Selle kõrval tundub troonipärija Don Carlo ja Elisabetta perspektiivitu armastustragöödia mööduva lapsikusena, Rodrigo ja Don Carlo flandrialaste iseolemise toetamine aga noorustuhinliku idealismina (ehkki Verdi

stendardset romantisismi, mis ütab toimivat vahendada ka keele suhtes ignorantsse kuulajale. Palmi vokaal on särav ja kandeve ka pianos ega tundu liigselt tumeendatuna nagu mõnikord ooperibassidel kombeks. Mõni veidi detoneeriv löik ning rütmiloks on andestav. Heas vokaalses ja mängulises vormis on ka vanameister **Teo Maiste** Suurinkvisiitorina (näiteks duett kuningaga Filippo kabinetis), kes suudab ennast kuulama ja uskuma panna.

See, et helilooja Verdi huviks on olnud jõuliste ja psühholoogiliselt raskete olukordade kujutamine, ei pea tähendama, et ooperis tuleks need tingimata sõnateatrile iseloomulikult "läbi lavastada" – lugu on ju muusikasse kirjutatud. Seetõttu on võimalik muusikaliselt väga heas etenduses lauljatel lihtsalt rampi tulla ja oma partii esitada, markeerides tegelaste suhet näiteks ainult asukohavaliku või mõne nabi žestiga. Et selline lavastus väljenduslikult kannaks, peaks muusikaline esitus olema filigraanne: üksteisega tempos haakuvad tegelaste repliid, selgelt ühemõtteliselt ülesehitatud fraasid, mis on kooskõlas väljendatava mõtte ja loo tervikvormiga. Verdi muusika jäägituks mõjumiseks peaks kõike juhtima kuum süda. Dirigent **Paul Mägi** tugevuseks on loo tahtekindel läbiviimine. Ekspressiivsema väljenduse puhul kipub siiski orkester takerduma (lugu ise peaks küll enamikule estoonlastest selge olema, kuna on repertuaaris olnud ennegi).

Osatäitja, keda publik Palmi kõrval soojemalt tervitas, oli külalissolist **Asta Kriks-Čiunaite** Elisabetta di Valois'na. Kriksčiunaite tugevus on tema väga kaunikõlaline tämber, peaaegu veatu vokaal (ehkki mõnikord loid diktsioon), täpne fraseerimine (näiteks viimase vaatuse aaria) ning kuningannalik välimus. Paraku seda, et Elisabetta ja Don Carlo vahel hõõgub armastuse säde, ei suutnud tegelikult uskuda ka etenduse lõppedes. Probleemid algasid juba kloostriaia pildis, Elisabetta ja Don Carlo duetis, kus tundeid väljendatakse peaaegu et seljaga teineteise poole, parem polnud ka "hüvastijätt" lõppvaatuses. Kui jälgida "kehakeelt", siis saaks seda tõlgendada siiruse puudumisena, isegi kübar Elisabetta peas oli just selle külje peale viltu, et varjata daami Don Carlo eest. Kohtadest, kus puudus osatäitja reageering

vastuolusid. Järna on võlvung tal on loomulikku sarmi. Siiski võib tulemus kannatada, kui muusikaline mõte on hüplev või väljendatav seisund ebamäärane. Stiili juurde kuuluvad lisanõuksed, ohked ja portamentod hakkavad segama, kui neil on maneersuse lõhna. Tõsi, Don Carlo ajalooline isik oligi kummastav (peab märkima, et Verdi ooperi libreto ei järgi küll täht-tähelt ajaloolist tõde): ooperi aluseks olevate sündmuste ajal alles teismeline, kogelev, küürakas ja ühte jalga liipav, olnud ta samas tõepoolest Prantsuse kuninga Henry II tütre Elisabettaga kihlatud. Väidetakse siiski, et ka selle kihluse motiiv oli välispoliitiline, mitte kirglik armastus.

Korralikult läbi mõeldud ja veenvalt esitatud rollid olid **Rauno Elbi** Rodrigo ja **Riina Airene** printsess Eboli. Elp on natuurilt Jürnaga võrreldes kammitsetum, kuid selle kor-

fraase punktuaalselt koos lõpetada. Olugi, et see ooperilaval võib halva akustilise tagasisideme, ebapiisava kontakti tõttu nii dirigendiga kui omavahel üsna raske olla, olen sääraseid ideaalile lähenevaid Verdi ooperikoore kuulnud näiteks Saksa ooperiteatrites.

Kokkuvõtvalt, **Neeme Kuninga** lavastuses on reljeefsemad ja õnnestunud võimsuuhete liinid (Filippo II – Suurinkvisiitor – Rodrigo – Don Carlo), ebamäärasem aga armastusega seotu (Elisabetta – Don Carlo). On tunda etenduse eelarve kasinust: **Kustav-Agu Püümani** kostüümid pärinevad eelmisest, 1994. aasta etendusest, ka lavakujundus (**Anna Kontek** Soomest ja **Neeme Kuningas** ise) on minimaalne. Teisalt koonduv nabi kujunduse puhul rohkem tähelepanu lauljale endile ning Verdi muusikale.

ALLAN VURMA

MUUSIKAESSEDE VÕISTLUS

Teeme proovi!

Muusikast kirjutamisest arvatakse sageli kahte asja. Kõigepealt, et see olevat raske. Kas tõesti? Kirjanduse kohta oskab ju iga keskkooliõpilane mõtteid avaldada. On see siis lihtsam? Ja veel arvatakse, et muusikast pole mõtet kirjutada, kuna see ei aitavat muusikat rohkem nautida. Ehk on seegi pelgalt eelarvamus? Võibolla toob muusika üle mõtlemine ja arutlemine kaasa hoopis uued kuulamiselamused ja parema muusikamõistmise? Prooviks ise järele!

Eesti Muusikateaduse Selts koos Eesti Muusikaakadeemia muusikateaduse osakonnaga kuulutavad välja **muusikateemalise esseevõistluse**. Kutsume kirjutama kõiki muusikasõpru, iseäranis teretulnud on aga **gümnaasiumide vanemate klasside õpilaste** mõttearendused. Ootame kirjutistest isikupäraseid seisukohti ja nende argumenteeritud esitamist. Essee pikkus võiks olla umbes 10 000 tähemärki, teisisõnu 4 – 5 lehekülge arvutiteksti (1,5 reavahega). Palume tööd saata enne **15. jaanuari 2001. a.** Eesti Muusikaakadeemia muusikateaduse osakonda Rävälä pst. 16, Tallinn 10143. Parematele kirjutajatele rahalised preemiad, avaldamisvõimalus kultuurilehes Sirp, heliplaate ja muusikaraamatuid.

Muusika puudutab kuidagi meid kõiki, kuid tähtsustame ja hindame seda erinevalt.

Meie muusikalised sümpaatiad ja antipaatiad on erinevad, samuti meie muusikakogemused. Uskudes, et igäühe arvamused ja hinnangud meid ümbritsevate muusikamaailmade, helitööde ja sündmuste kohta on huvitavad ning väärivad arutlemist ja kirjapanekut, pakuvad esseevõistluse korraldajad järgnevalt välja kümme teemat. Tegelikult võib iga kirjutaja lisada sellele oma teema ja oma kirjutise, peasi, et see oleks kirjutajale oluline ja südamelähedane ning pakuks piisavalt käsitlusainet.

1. Kas muusika on oma ajastu ja probleemide peegeldus?
2. Minu ja minu sõprade muusika
3. Kas Tormis ja "Terminaator" elavad ühes või erinevas muusikamaailmas?
4. Eelistan klassikalist muusikat popile, sest ...
5. Eelistan poppi klassikalisele muusikale, sest ...
6. Me armastame ooperit
7. Kas minna kontserdile või kuulata plaati?
8. Laulupidu – eesti rahvusluse sümbol?
9. Kui tean muusikast rohkem, oskan seda enam nautida
10. Minu muusikalisi avastusi

Teraseid mõtteid ja libisevat sulge soovib muusikaesseevõistluse korraldajate nimel

ANU KÖLAR,
anu@ema.edu.ee